Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2018

2

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 18 (2018), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2018

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria), dr. Zinka Zorko

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

JANJA ŽMAVC: Rhetorical Ethos: an Attempt at Linguistic Pragmatic Perspective on Classical Rhetoric	343
<i>Retorični ethos: poskus jezikovno pragmatičnega pogleda na klasično retoriko</i>	
JULIJANA VISOČNIK: "Piramida" na Zgornjem Motniku in njen zgodovinski kontekst	371
<i>"The Pyramid" in Zgornji Motnik and its Historical Context</i>	
DUŠAN NEČAK: Prelom za prizadeto lokalno prebivalstvo: potres v Brežicah 29. januarja 1917	393
<i>Turning point for the Affected Local Population: the Brežice Earthquake of January 29, 1917</i>	
JURIJ PEROVŠEK: Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje v času od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS v Ljubljani	421
<i>The Idea of Slovenia and its Implementation during the Period from the May Declaration to the Creation of the State of SHS and the National Government of SHS in Ljubljana</i>	
BOGDAN KOLAR: Mirovne pobude papeža Benedikta XV. in odmevi na Slovenskem	443
<i>Pope Benedict XV's Peace Initiatives and their Echoes in Slovenian Lands</i>	
BOŽO REPE: Oktobrska revolucija in Slovenci	469
<i>The October Revolution and Slovenians</i>	
ANDREJ RAHTEN: Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje	489
<i>Diplomatic Endeavours of Ivan Žolger Regarding the Slovene Styria and Prekmurje</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ALEŠ MAVER in DARKO FRIŠ: Demokratične parlamentarne volitve
v Srednji in Vzhodni Evropi med letoma 1989 in 1991 in
njihov vpliv na oblikovanje strankarskega prostora do leta 2013 529
*Democratic Legislative Elections in Central-East Europe from
1989 till 1991 and their Influence on the Shaping of the
Party Landscape until 2013*

ANA ŠELA in SILVIJA BOROVIK: Ženski liki sodobnih slovenskih
pisateljic v izbranih zgodovinskih romanih 557
*The Female Figure in Selected Contemporary Slovenian Historical
Novels by Female Authors*

JOŽICA ČEH STEGER: Soška fronta skozi oči vojaka in pisatelja
Andreja Čeboklija 587
*The Isonzo Front through the Eyes of the Soldier and
Writer Andrej Čebokli*

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 603

**Uredniška navodila avtorjem / Editor's
Instructions to Authors** 611

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

UDK 821.163.6.09Čebokli A.
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2018-22

Soška fronta skozi oči vojaka in pisatelja Andreja Čeboklija

Jožica Čeh Steger

Dr., redna profesorica
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in
književnosti
Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor
e-pošta: jozica.ceh@um.si

Izvilleček:

V pričujočem prispevku sta predstavljena Čeboklijev dnevnik iz prve svetovne vojne in njegova kratka proza s posebnim poudarkom na ubeseditvi grozljivih posledic vojne, še posebej na soški fronti. Goriški rojak Andrej Čebokli (1893–1923) je ob začetku prve svetovne vojne prostovoljno odšel v avstroogrsko vojsko. Bil je na različnih frontah prve svetovne vojne in dosegel bliskovito vojaško kariero. Leta 1916 se je znašel na soški fronti. Od prvega dne svoje vojaške službe do leta 1919 je nepretrgoma pisal dnevnik, v katerem je razmišljal o krutih posledicah vojne na fronti in v zaledju, opisoval lepoto domače pokrajine, delal literarne načrte, verjel v skorajšnji razpad Avstro-Ogrske in se navduševal nad oktobrsko revolucijo.

Ključne besede:

soška fronta, Andrej Čebokli, vojni dnevnik, kratka proza

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 18 (2018), št. 2, str. 587–602, 30 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Na soški fronti je bilo več slovenskih pesnikov in pisateljev. Med bolj znanimi Lovro Kuhar oz. Prežihov Voranc, ki je bil leta 1915 na Doberdobo in nato v italijanskem ujetništvu vse do konca prve svetovne vojne. Na osnovi teh vojnih izkušenj je napisal obsežen roman *Doberdob* (1940). V zaledju je doživljal soško fronto tudi Srečko Kosovel, ki se tako v poeziji kot kratki prozi razkriva kot občutljiv opazovalec in zapisovalec grozljivih posledic vojnih grozot; tava-jočih beguncev, izstradanih in ranjenih vojakov na Primorskem. Travmatične izkušnje prve svetovne vojne zelo odmevajo v poeziji in kratkoproznih eksperimentih, zlasti v vizijah in slogovnih postopkih Antona Podbevška, ki je bil leta 1917 v zaledju soške fronte v službi varovanja zajetih italijanskih vojakov, naslednje leto pa je opravljal naloge kurirja na tirolski fronti. Zelo izčrpan in bolan se je 11. novembra 1918 vrnil domov in se v novomeški vojaški bolnici zdravil za garje in tuberkulozo, posledice te bolezni pa čutil še leta.¹ Med bolj znanimi imeni je tudi Julius Kugy,² po materini strani vnuk pesnika Jovana Vesela Koseskega. Kugy se je ob italijanski vojni napovedi Avstro-Ogrski prostovoljno javil v avstrijsko vojsko. Na soški fronti je kot odličen poznavalec terena opravljal službo svetovalca za gorske zadeve. Vojaško dejavnost je prenehal v bitki pri Kobaridu s činom poročnika. V vlažnih kavernah in lesenih barakah je ob soju sveč pisal knjigo *Aus dem Leben eines Bergsteigers*, izšla je v Münchnu leta 1925.³ V bojih ob Soči sta bila tudi Juš Kozak⁴ in Alojzij Res, ki je leta 1916 izdal zbirko kratke proze *Ob Soči* (1916) s podnaslovom *Vtisi in občutja. Iz mojega dnevnika*.⁵ Na soški fronti se je kot oficir avstroogrške vojske boril tudi v Mari-

¹ Marija Jurić Pahor, *Das Gedächtnis des Krieges. Die Isonzofront in der Erinnerungsliteratur von Soldaten und Zivilisten* (Klagenfurt/Celovec, 2017), str. 224.

² Rodil se je leta 1858 v Gorici v slovenski družini, očetu Korošču, ki se je pisal Kogej, mati pa je bila hčerka pesnika Jovana Vesela Koseskega. Julius Kugy je odrasčal v večjezičnem okolju in je že kot otrok govoril slovensko, nemško, italijansko in furlansko. Pomagal je pri opremljanju plezalnih smeri, da so lahko avstrijske alpinske čete po teh poteh oskrbovale vojake z opremo in se uspešno borile proti ogromnim snežnim plazovom, ki so že v prvi vojni zimi uničili več življenj kot sovražnik.

³ V slovenščino je bila prevedena leta 1937 pod naslovom *Iz življenja gornika: Julijske Alpe*.

⁴ Juš Kozak je leta 1916 preživel italijansko ofenzivo na Krasu, nato pa je bil zaradi živčne bolezni oproščen vojaške obveznosti. Več o tem: Alenka Koron, "Reprezentacije velike vojne pri Jušu Kozaku", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 549–564.

⁵ V zbirki *Ob Soči* je zbranih deset črtic, ki so umeščene na goriško bojišče leta 1915. Prinašajo vtise in občutja iz vojne ob Soči, o izgnancih, topovskem boju ob Soči, o nočnih premikih vojakov, o boju za Doberdob, o občutjih na tolminskem bojišču idr. Meja med dokumentarnostjo in fikcijo je v teh dnevniških črticah zabrisana, občutja in lirični opisi pokrajine mestoma spominjajo na Cankarjevo lirsko črtico. Pisatelj s temi črticami ni imel posebnih literarnih ambicij, o njih je zapisal, da niso nič drugega kot le vtisi in občutja, napisani v pomoč goriškim beguncem. Prim. Alojzij Res, *Ob Soči. Vtisi in občutja. Iz mojega dnevnika* (Trst, 1916).

boru rojeni nemško pišoči pesnik in dramatik Rudolf Bernreiter⁶ (1895–1917). O doživetjih na soški fronti je izdal zbirko črtic *Blühende Opfer*.⁷ V slovenski književnosti so nastala tudi redka literarna besedila, tematsko povezana s prvo svetovno vojno, izpod peres pesnic in pisateljic, ki so prav tako neposredno doživljale vojne grozote.⁸

Andrej Čebokli – avstroogrski pisatelj in vojak

Andrej Čebokli se je rodil leta 1893 v Kredu pri Kobaridu v revni proletarski družini. Pri desetih letih mu je umrl oče, skrb za štiri nepreskrbljene otroke je bila nato preložena na materina ramena, ki pa ni imela nobenih dohodkov. Kljub veliki revščini v družini je Čebokli lahko obiskoval gimnazijo v malem semenišču v Gorici, saj je del stroškov za njegovo šolanje prevzel stric iz Gorice. Toda življenje v semenišču je postalo za rahločutnega in globoko razmišljujočega fanta kaj kmalu nevzdržno. V višji gimnaziji je izstopil iz zavoda, si poiškal privatno stanovanje in se preživljal sam z inštrukcijami. Po končani maturi leta 1914 se je nameraval vpisati na graško univerzo, a se je s pričetkom prve svetovne vojne prostovoljno javil v avstrijsko vojsko. Takšna odločitev je bila povezana predvsem z željo, da bi z vojaško plačo finančno pomagal materi, ki je po očetovi smrti težko preživljala številno družino, kakor tudi z mislijo po novih doživetjih na bojišču, ki bi mu pomagala premagati duševne in telesne bolečine. V dnevnik si je 18. junija 1916 zapisal:

In odločil sem se. Trdno sem sklenil, da moram na bojišče ali pa vsaj v bojno ozemlje. Tam bi pozabil mnogo v grmenju topov, v prasketanju pušk. Obenem sem računal s tem, da bi postal lahko kadet v bojnem ozemlju. Tako bi potem lahko pomagal denarno svoji revni in skorajda stradajoči materi. Samo ta misel in misel, da bi doživel nekaj vojnih vtisov, sta bili povod, da sem se javil prostovoljno k oddelku, ki gre v bojno ozemlje. /.../ In še bolj me je gnalo, ko sem zvedel, da

⁶ Bernreiter se je na soški fronti srečal tudi z avstrijskim pisateljem Robertom Musilom, ki je urejal *Tiroler Soldaten-Zeitung*. Na Tirolskem je leta 1916 dobil zlato medaljo za hrabrost, 18. maja 1917 je umrl na soški fronti pod težo skale, ki se je ob miniranju sprožila na streho kaverne, v kateri se je zadrževal. Prim. Hans Ludwig Rosegger, »Geleitwort«, v: Rudolf Bernreiter, *Die lebendige Seele*, ur. Willibald Frankl (Graz, 1917), str. 4.

⁷ Zbirko črtic *Die blühende Opfer* je posvetil svoji mrtvi materi. V črticah je poudarjal militantno držo in junaštvo ter klical pogumno na boj zoper sovražnika. Spet na drugih mestih sledimo prefinjenim liričnim opisom s soncem obsijane pokrajine. Prim. Rudolf Bernreiter, *Die blühende Opfer. Bilder aus der Front* (Innsbruck, 1916). Tudi v pesmih, nastalih med vojno, je opeval militantnost in lepoto narave. V nekaterih pesmih pride do izraza nemški nacionalizem. Prim. Rudolf Bernreiter, *Die lebendige Seele*, ur. Willibald Frankl (Graz, 1917).

⁸ Prim: Katja Mihurko Poniž, "Prva svetovna vojna v delih slovenskih književnic", *Studia historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 577–594.

Andrej Čebokli
(1893–1923) (www.dLib.si)

pojdemo na soško fronto. Po svoji nebeško modri Soči sem zahrepenel, ob kateri sem preživel vso svojo preteklo mladost. Po svoji domovini sem zahrepenel, da bi v njenem osrčju pozabil vsaj nekaj svojih bolečin.⁹

⁹ Andrej Čebokli, *pesnik in pisatelj iz Kreda*, ur. Rozina Švent (Gorica, 1999), str. 33–34 (dalje: *Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj iz Kreda*).

Po odločitvi za odhod na bojišče je naredil bliskovito vojaško kariero od prostovoljnega vojaka do poročnika avstrijske vojske.¹⁰ Pojavljal se je v prvih bojnih vrstah. Doživel je bitko za Galicijo,¹¹ bil je na soški fronti, od leta 1917 se je znova boril na vzhodu – tokrat v Bukovini. Vojno je spoznaval tudi v zaledju, v različnih krajih in domovih je preživel vojaški dopust ali bil na okrevanju. Dodobra je okusil trpko življenje ranjencev in bolnikov v različnih vojaških barakah zgornještajerskega in ogrskega prostora, kjer se je sam zdravil za hudo revmo, ki jo je dobil v strelskih jarkih. Po koncu vojne, leta 1919, se je na ljubljanski univerzi vpisal na slovenistiko in romanistiko. Leta 1922 je diplomiral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in še istega leta začel poučevati kot suplent slovenščino in italijanščino na ženskem liceju v Ljubljani. Toda bolezen se ga je vse bolj polasčala, kroničnemu revmatizmu obeh kolenskih sklepov in medrebrni nevralgiji se je na koncu pridružila tudi tuberkuloza. Umrli je leta 1923 v Kredu, tam je tudi pokopan.

Pisatelj Andrej Čebokli je ostal vse do konca prejšnjega stoletja širši strokovni javnosti komajda poznan, četudi je France Vodnik že v tridesetih letih prejšnjega stoletja zaznal v njegovih črticah najčistejši izraz našega ekspresionizma v prozi.¹² Njegova kratka proza, nastala med prvo svetovno vojno in po njej, je bila dolgo časa raztresena po periodiki in ni bila deležna podrobnejših raziskav. Za časa življenja je v revijalnem tisku objavil nekaj pesmi, črtic in novel. Njegovo literarno zapuščino je zbrala Rozina Švent, višja bibliotekarka iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, in jo z življenjepisom ter spremno študijo Zore Tavčar izdala v knjigi *Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj iz Kreda*.¹³ Čebokli je začel svojo literarno pot kot mnogi slovenski besedni umetniki s pesmimi, a se je po prvih manj uspešnih pesniških poskusih preusmeril v kratko prozo, med vojno pa je sistematično pisal tudi dnevnik.

¹⁰ Po podatkih, ki jih Čebokli navaja v svojem dnevniku, je postal 1. 7. 1915 praporščak in že 13. 7. 1916 postajni oficir. Dne 18. 8. 1916 je bil predlagan za veliko srebrno hrabrostno svetinjo in dne 12. 5. 1917 je postal poročnik avstrijske vojske.

¹¹ Več o tem: David Hazemali, "The Battle of Galicia: The Disintegration of the AustroHungarian Land Forces on the Eastern Front in the First World War, With Special Emphasis on the Role of the Graz's III Corps and Slovenian Soldiers", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 161–196. Na fronti v Galiciji je bil tudi Stanko Majcen. Prim: Jožica Čeh Steger, "Stanko Majcen in velika vojna", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 568.

¹² Jožica Čeh Steger, *Ekspresionistična stilna paradigma v kratki pripovedni prozi 1914–1923* (Maribor, 2010), str. 155.

¹³ Literarna zapuščina Andreja Čeboklija vsebuje poleg pesmi, kratke proze in korespondence še dnevniške zapise iz prve svetovne vojne. Prim. *Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 33–34.

Naslovnica knjige
*Andrej Čebokli, pesnik
in pisatelj iz Kreda*

Čeboklijevi dnevniški zapiski

Andrej Čebokli je med prvo svetovno vojno in še nekaj časa po njej skorajda vsak dan pisal dnevnik, in to od 18. junija 1916 do 25. marca 1919. Po vsebinski plati predstavlja njegov dnevnik pomemben zgodovinski in literarnozgodovinski dokument.¹⁴ Avtor opisuje svoja doživetja, refleksije in načrte na soški¹⁵ in ruski fronti, v zaledju fronte, v vojaških bolnišnicah idr. V dnevniških zapisih se razkriva kot človek trdne volje, kot odločen oficir avstrijske vojske, ki zmore

¹⁴ Vojni dnevnik je shranjen v Rokopisni zbirki NUK-a v Ljubljani pod signaturo (Ms 687). Prim. Rozina Švent, "Dnevniku na rob", v: *Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 30.

¹⁵ Dnevniški zapisi s soške fronte zajemajo čas od 18. 6. 1916 do 31. 12. 1916.

opraviti najtežje naloge sredi bojnega ognja in mrtvih tovarišev, kot kritik oblasti in države, ki ji služi, obenem pa tudi kot prefinjen opazovalec narave in krajine, ženskih značajev in njihove podobe. Ves čas je tudi pretanjen premišljevalec o moralnih vprašanjih in o usodi naroda. Med drugim piše, kako se je v imenu človečnosti in za ceno lastnega življenja zavestno odločil za kršenje vojaških ukazov, ko je begunce na svojo roko pošiljal na prostost namesto v vojno taborišče. Obsojal je žensko nezvestobo in prostitucijo ter razmišljal o krutosti vojne, ki je neusmiljeno zarezala v družinsko in intimno življenje ljudi.

Čebokli si je v dnevnik ves čas zapisoval različne naslove knjig, program izobraževanja in snoval literarne načrte. Sredi vojne, po strelskih jarkih, v barakah in na vojaškem dopustu si je širil duhovno obzorje z branjem različne literature, med drugim navaja Friedricha Adlerja, Goethejevo avtobiografijo *Dichtung und Wahrheit*, noveli *Jutranje sonce* in *Čevljar Anton* Petra Mihaila Petroviča Arcibaševa idr. V dnevnik si je zapisoval obširne programe branja.¹⁶ Zanimal se je tudi za glasbo, ljudsko petje, ples, politiko. Med vojno se je učil tujih jezikov. Med drugim navaja, da je vztrajno ponavljal ruščino in italijanščino ter z lahko-to napredoval v srbohrvaščini.

Kot rojak je bil Čebokli čustveno navezan na goriško pokrajino, zato se je veselil odhoda na soško fronto. Čeprav je bil tam leta 1916 večkrat izpostavljen smrtni nevarnosti, si je v dnevnik zapisoval tudi lepote impresije domače pokrajine. Kar sredi krvavega boja in ognjenih strelov se mu je pogled zmeraj znova ustavljal na smaragdih valovih Soče ali na jagodah zrelega grozdja. Med drugim beremo, kako je občudoval zvezde na nebu, kako mu je misel uhajala h Gregorčiču itd. Večkrat piše o občudovanju svetlobno-barvnega razkošja sredi peklenskega ognja, ko so po zraku švigale rakete. O svoji prvi nevarnosti ob Soči si je 28. junija 1916 zapisal sledeče:

Na Št. Maver, v Sočo in okoli železniškega mostu so gosto padale granate različnega kalibra, večkrat večjega, in žvižgali šrapneli. V hudem, gostem ognju sem se nahajal, ko sem tam okoli nadzoroval in vizitiral. /.../ Pozno v večeru sem se vrnil. Z vojnim kuratom sediva na hodniku, ki je obrnjen proti bojni črti. Zasledujeva boje na drugi črti in opazujeva in poslušava nemirno noč. Čudiva se luči raket, ki se spenjajo visoko, trosijo bogate čudnolepe žarke in svetijo daleč v sovražno ozemlje. Kaka lepota je in odseva iz teh vijoličasto-rdeče-krvavih luči!¹⁷

¹⁶ Dne 30. 11. 1917 si je zapisal: "Beri: Emil de Girardin: Mož in žena; Wiljem Bölsch: Ljubezen v živem svetu, E. Peladan: Najvišji greh, Herman Esswein: A. Strindberg v luči svojega življenja in svojih del, Swedenborg: Zakonska ljubezen, von Harden: Strindbergove drame, Friederic Masson: Napoleon." (*Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj iz Kreda*, str. 150).

¹⁷ Prav tam, str. 40.

Stran iz Dnevnika
(Andrej Čebokli,
pesnik in pisatelj iz
Kreda, ur. Rosina
Svent (Gorica, 1999))

Čebokli kar sredi boja razmišlja o svojih literarnih načrtih, a tudi o pomanjkanju koncentracije, da bi jih lahko uresničil.¹⁸ Toži o duševnem nemiru, večkrat

¹⁸ Dne 5. 8. 1916 piše o svojih pisateljskih načrtih v podzemnem rovu, navaja celo dispozicijo posameznih črtic, vendar je ostalo le pri načrtih, kajti "duša je bila prenemirna, možgani so bili do bolečin pretepeni, nobene misli mi ni bilo mogoče prenesti v zvezo z drugo" (Prav tam, str. 51–52).

piše o vojaških nalogah, ki jih je moral opraviti, npr. zasesti desni breg Soče s svojimi osemdesetimi možmi, nadalje o napadih, požiganjih. 6. avgusta 1916 piše o raketiranju Gorice, ob čemer doživlja grozo in lepoto svetlobnega vtisa hkrati:

Naša artilerija je popolnoma molčala – laška pa bljuvala. Mi brez ljudi. Lahki v polkih so se usuli na nas. V mraku so začele solkanske hiše se vnemati, gorela je Gorica in v njeni okolici so izpopolnile lepoto plameneče vasi.

Jo: videti mesto – Gorico! Goreti in vasi in žitna polja, kjer sem prvo mladost presanjal in pretrpel: Grozno in lepo! Srce se mi je vilo, kot bi mi ga kdo v tla teptal, duša se je krčila, kot bi bila pila največjo grozo in največjo lepoto.¹⁹

V dnevniku so na več mestih zapisi o ranjenih, o mrtvih, o goriških begun-
cih idr. 7. avgusta 1916 je opisal v telegrafskem stilu grozljive posledice krvave-
ga boja ob Soči:

Brez jesti – brez piti. Vodnjaki razbiti – Soča krvava: po njej so plavala človeška trupla. Na desni težko ranjeni – njihovi umirajoči vzdih; na levi lahko ranjeni – njihovi smehljajoči vzdih: oni bodo videli še enkrat materin, ženin – njen obraz; pred menoj mrtvi – z obrazom si kopajo za skalo svoj grob; za menoj na devet kosov raztrgani – tem še groba ni treba: zasekani so vranom za večerjo. To sem videl. In slišal sem: po smrti vriskajoče – po žrtvi vpijoče.²⁰

Po frontnih napadih je Čebokli iskal mir po vipavskih gorica, obiskoval znane gostilne, kavarne in kmečke hiše. Med drugim beremo, kako je v Prva-
čini obiskal vojaško pokopališče in poiskal grob svojega padlega rojaka. Leta 1917 se je nahajal v zaledju fronte, v okrevališčih na Gornjem Štajerskem, kjer se je zdravil za kostno revmo, ki ga je vse bolj pestila, in se vneto učil italijanšči-
no. Tudi od tam je budno spremljal dogajanje na soški fronti in izražal skrb za rodno Goriško. Iz dnevnika je mogoče posneti, da je veliko razmišljal o sebi in slovenstvu. Rad bi, da bi Slovenci zaupali vase. Moč naroda, piše, ni v orožju in denarju, ampak v tem, da vsak posameznik premaga samega sebe. Veliko je raz-
glabljal o razčlovečenju človeka v vojni in o nujnosti etične prenove. V četrtem vojnem letu, na novega leta dan, si je v dnevnik zapisal en sam stavek: "Človek naj se sam zase poboljša in poboljša se za vse – za celo človeštvo!"²¹

Dnevniški zapiski iz leta 1917 prav tako pričajo o pisateljevem navdušenju nad rusko revolucijo. Podobno kot Kosovel je tudi Čebokli pisal o slutnji zarje, o žarku svobode, ki prihaja z vzhoda in prinaša upanje za odrešitev slovenskega

¹⁹ Prav tam, 52.

²⁰ Prav tam, 53.

²¹ Prav tam, 81.

naroda. Med drugim piše, da je ruska revolucija prebudila pomlad narodov:

Ruski narod je pokazal vsem narodom sveta: jeklene oklepe ljute samovlade je mogoče zlomiti in prebiti tudi v času vojaške vlade in vojnega soda, da je mogoča revolucija tudi v takih razmerah. In to je veliko in to je dovolj! In ti, moj narod: ali ti ne žari od vzhoda neskončno lepa zarja svobodne bodočnosti, polne upanja?! V celem mesecu aprilu sem doživel samo eno: velika ruska revolucija je začela poganjati svoje prve posledice, vzcveteti jo že vidim, morda največjo in lepšo to prvo, kot na polju prve pomladanske cvetice in ptice – našo pomlad: demokratična ideja je posvetila in ogrela duše narodov! In četudi je ta posledica edina, vendar je velika in lepa: posvetila je v duše naroda in jih ogrela za veliko svobodno bodočnost!²²

Ob krvavi Soči je Čebokliju zmeraj znova prihajal na misel Simon Gregorčič. Iz dnevnika razbiramo, da ga je vezalo iskreno prijateljstvo z Ivanom Dornikom.²³ Z njim se je srečeval ali si dopisoval in mu v branje pošiljal tudi svoje tekste. Drugačno, precej hladno je bilo Čeboklijevo prvo srečanje z Izidorjem Cankarjem, o Joži Lovrenčiču pa je pisal tudi precej odklonilno. Pisatelj je pogosto tarnal o duševnem nemiru, ki mu onemogoča pisanje in celo branje. Kljub temu je v dnevnik na več mestih zapisal številne literarne načrte, ki pa jih ni mogel uresničiti. Kot smo že navedli, je Čebokli v svojih dnevniških zapisih pogosto razmišljal o etičnih in moralnih vprašanjih. Vojno razume kot zlo, ki spreminja človeka v zver:

Vsak, kdor je ležal v jarku in gledal življenju in smrti v obraz – temu je narava razbila in potrgala vse kulturne vezi in verige med njim in družbo. Razblinila mu je vse predsodke, vse laži sveta. Ponižala ga je do preprostosti, malenkosti, resničnosti – do sebe: naravnosti: preustvarila ga je zopet v pravega in naravnega človeka, kakršen bi moral biti po božji podobi in naravni pravici. Zato sovraži vsak tak človek – mladenič in mož vse svetne moči in sile nad seboj – hrepeni po individualni prostosti in odrešenju človeštva – ali pa ostane še divješi hlapec kulturne grozovitosti.²⁴

Čebokli je kljub grozotam vojne, ki je prinesla razčlovečenje človeka, verjel

²² Prav tam, 89.

²³ Dne 4. 9. 1916, ko je bil na vojaškem dopustu v Ljubljani, je svoje srečanje z Dornikom takole popisal: "V Unionu sem srečal Dornika. To je bila sreča. V kavarni sva sedela sama pri nem oknu in povedala sva si vse. In zopet se je duša oddahnila in njemu tudi. Človeka sva, ki si vse zaupava in drug drugega najboljše razumeva." (Prav tam, str. 68).

²⁴ Prav tam, str. 132.

v vrednote, kot so ljubezen, bratstvo in delo za človeštvo, "kajti človek bodočnosti ne bo več poznal vojn – morenja – klanja – marveč ljubezen in delo za brata – za človeštvo".²⁵

Leta 1917 je Čebokli veliko pozornost posvetil jugoslovanskemu vprašanju. V dnevniških zapiskih piše o zedinjenju jugoslovanskih narodov in dopušča združitev Jugoslovancev v monarhijo ali zunaj nje ter obenem opozori na verske in jezikovne razlike med jugoslovanskimi narodi. 7. maja 1917 je zapisal:

Če je narodnostno načelo le kje na svetu opravičeno, tedaj velja za jugoslovanske dežele: kdor se nepristransko poglobi v razmere, mora pritrditi: jugoslovansko vprašanje se reši le z združitvijo teh enorodnih drobcev. Imamo eno samo izbiro: ali se ta rešitev izvrši v in z donavsko monarhijo ali izven nje in proti njej. Edino verski in mali jezikovni momenti nam bod ovirali delo. Toda prvo in glavno pa je, da nam uresničijo naše sanje: zedinjenje, samostojnost, svoboda!²⁶

Čebokli je sredi leta 1917 premeščen v Bukovino na rusko fronto. V dnevniku piše o navdušenju nad Majniško deklaracijo in verjame v skorajšnji konec avstroogrške monarhije.

Iz nas bi radi napravili Nemce – iz belega črno. Ej, kje je narava, resnica in pravica. Da, bili smo poslušni sužnji naroda in morda smo še – toda ne več dolgo. Od letošnjega maja, z letošnjo pomladjo smo se pomladili tudi mi in v svoji duši in v svojem srcu začeli že novo življenje, novo čustvovanje, nove radosti in novo trpljenje.²⁷

Leta 1918 je Čebokli deloval na Goriškem in Štajerskem, njegova kritika stare Avstrije je postala vse ostrejša. Nekdanji navdušeni avstroogrski vojak je po vseh grozotah, ki jih je doživel v vojni, postal pacifist in opisoval vojno kot najhujše gorje, ki lahko doleti človeka. 10. novembra 1918 si je zapisal v dnevnik, da je prišel živ in srečen k materi, potem ko je štiri leta živel ponižan in z lažjo. V istem zapisu se je razglasil za Jugoslavana.

Čeboklijeva kratka proza v tematskem območju prve svetovne vojne

Teme, ki jih je Čebokli zasnoval v svojem dnevniku, je med vojno in takoj po njej ubesedil v črticah in v pesmih v prozi. V knjižni izdaji iz leta 1999 je ponati-

²⁵ Prav tam, str. 133.

²⁶ Prav tam, str. 91.

²⁷ Prav tam, str. 124.

snjenih petnajst Čeboklijevih kratkoproznih besedil, ki so bila objavljena v letih med 1914 in 1923 pretežno v katoliškem časopisju, v *Domu in svetu*, *Mladiki*, *Almanahu katoliškega dijaštva* in *Koledarju Goriške matice*. Ta kratka proza je daleč od stvarnih opisov vojne, saj so tako na motivno-tematski kakor na slogovni ravni razvidne prvine ekspresionistične poetike.²⁸ Doživljajska izhodišča te proze so pisateljevo revno otroštvo in socialna beda, zgodnje doživetje smrti v družini, trda vzgoja v semenišču, pretresljiva doživetja na frontah in v zaledju, smrt mlajše sestre Nine, barake z ranjenci in bolniki, bolezen, umiranje, lakota idr. Na motivno-tematski in simbolni ravni bi lahko ob Čebokliju iskali sorodnosti s Cankarjevo vojno črtico, naj gre za groteskne slike ranjenec, pohabljenec in vojne morije, za etično obtožbo in travmatične posledice vojne, svetopisemsko simboliko in simboliko oči ali za parabolično-alegorične podobe. Po drugi strani pa je Čeboklijeva črtica zunaj vplivov Cankarjeve lirsko-meditativne in ritmično-melodične paradigme. Narativno in slogovno sledi v posameznih primerih telegrafskim stilnim postopkom, pogosteje pa vizualno učinkoviti in groteskni metaforiki ter alegorično-paraboličnim in simbolnim postopkom.

Najobsežnejše tematsko območje Čeboklijeve kratke proze predstavlja prva svetovna vojna, ki jo je pisatelj izkusil na lastni koži v vseh razsežnostih na različnih frontah od vojaka oziroma kadeta v strelskem jarku, prek oficirja v izvidništvu, postajnega oficirja do poročnika. Vojno je poznal v prvih bojnih črtah in v zaledju, družil se je z oficirji različnih narodnosti, prihajal v stik s preprostimi ljudmi in visoko meščansko družbo, zaradi bolezni pa je veliko časa prebil v različnih vojaških barakah in bolnišnicah. V črticah so ubesedeni le drobci zunanjih vojnih dogodkov, v ospredju so namreč človek in njegove psihoze, eksistencialna stanja strahu, tesnobe, izolacije, pogosto tudi dihotomije na ravni življenje/smrt, molk/krik, telesno/duhovno, moško/žensko, resnica/privid, dinamično/statično.

Črtice so fragmentarne, nekakšni izseki iz subjektivno videne resničnosti. Napolnjene so z vizijami, grotesknimi opisi in kriki, halucinacijami, irealnim, presenetljivo metaforiko, mešanjem visokega svetopisemskega sloga in živalskih krikov. Vojni dogodki so ubesedeni le po drobcih, saj je pripovedna perspektiva usmerjena v duševnost, v tematizacijo eksistencialnih stanj (strah, tesnoba, izolacija) in dihotomij na ravni življenje/smrt, telo/duh, moško/žensko, resnica/privid ali dinamično/statično. Čebokli je tako v dnevniških zapisih kakor v pri-

²⁸ Te so se v slovenski kratki prozi začele pojavljati že od leta 1914 pri avtorjih *Doma in sveta*, najprej pri Ivanu Cankarju in Stanku Majcnu, izrazitejši kratkoprozni zasuk v ekspresionizem pa beležimo v začetku dvajsetih let prav tako ob vojnem toposu z objavami v *Domu in svetu* avtorjev, ki so rojeni v 90. letih, Franceta Bevka, Narteja Velikonje, Ivana Dornika idr. Prim. Jožica Čeh Steger, *Ekspresionistična stilna paradigma v kratki pripovedni prozi 1914–1923*, str. 173.

povedni prozi veliko razmišljal o zanemarjanju otrok in nemoralni podobi žensk na Goriškem med prvo svetovno vojno. V dnevnik si je 25. julija 1916 zapisal:

Ženstvo ob fronti moralno propada. Strašno je. Žena ne pozna več moža, ki je na drugem bojišču, in ne mati svojih otrok. Še v dekletovem srcu ni več zvestobe. Matere tu ne spijo več pri svojih otrocih; njih uho jih ne čuje več; njihova roka jih ne čuva več; jih ne tolažijo, ko jočejo; jih ne pokrivajo, ko se razodenejo v strašnih in groznih sanjah. Tu zažene mlada mati svoje otroke v zanemarjeno sobico, v sobi pa, v svetli, dišeči, s preprogami poviti, ona sama spi – ne, drema, čaka, kdaj tuja ljuba roka potrka na okno.²⁹

Iz podobnih misli so nastale tri pesmi v prozi, ki jih je Čebokli leta 1921 objavil pod skupnim naslovom *Ločeni svetovi*, in črtica *Pod mrtvimi drevesi*. Vsaka od teh treh pesmi v prozi ima svoj naslov in podnaslov (*Rdeči jezdec*, *Črni dom št. 1.*; *Ogenj žrjave krvi*, *Črni dom št. 2.*; *Krik očetovstva*, *Črni dom št. 3.*). V vseh treh pesmih v prozi so skozi monolog in metaforične podobe izpovedana predsmrtna občutja in prividi umirajočega ranjenca (sina, fanta, moža) iz vojaške barake. V prvi sin išče zadnji stik z materjo, v drugi fanta preganjajo dvomi o dekletovi zvestobi, v tretji se mož hoče približati ženi, toda med njimi vladajo ne le velike prostorske, temveč še večje miselne, čustvene in duhovne razdalje. V črtici *Pod mrtvimi drevesi* pod okleščenimi drevesi³⁰ leži dekle in trpeče doživlja naval strasti, razkol duše in telesa. Ostaja sama in zapuščena, potem ko se njen fant ni vrnil s fronte v Galiciji. V duševni razbolelosti in navalu strasti se ji prikazujejo podobe o njegovi nezvestobi, kriki oskrunjenih tujih deklet in mladih mater. Ko se dekle zagleda v svoje izstradano telo, se njena bolečina vizualizira v bel smeh. Dekletu se v tistem trenutku približa italijanski oficir, tujec in sovražnik. Ko se v navalu strasti zblížata, ju zadene granata, v mrtvo dekle zre italijanski vojak, ki mu je granata odrezala nogi.

Sklep

Andrej Čebokli se je zaradi hude oblike revmatizma zdravil po številnih vojaških bolnicah vse od Štajerske, prek Ogrske do Galicije, kjer je dodobra spoznal življenje med ranjenci in bolniki. Zato po svoje ne preseneča, da je barakar-

²⁹ Prim. *Andrej Čebokli, pesnik in pisatelj*, str. 46.

³⁰ Personificirana drevesa so groteskna podoba vojne stvarnosti na Primorskem: "Tu so stala (drevesa) in samim sebi so se rogala brez smeha: invalidi brez ene in brez obeh rok. Druga so bila gola in razklana – tem so bile granate raztrgale še stoletna debla. Tu so bila – kakor bi ne bila zrasla iz tal ... nepokopana trupla z iztrganimi prsi in polomljenimi rebri." (Prav tam, str. 279).

sko življenje in umiranje močno zaznamovalo tudi njegovo literarno ustvarjanje. Vojaške barake, zatohel vonj po smrti, do kosti izstradani, težko bolni, umirajoči ranjenci, invalidi brez nog, rok, slepi, skriti pred zunanjim svetom, so motivna stalnica v njegovih ekspresionističnih črticah, kot so *Smrad*, *Skrivnostni domovi*, *Ločeni svetovi*, *V skrivnostni luči solz*, *Sonce se smeje nad črnimi rakvami* idr. Barake so prostori množičnega trpljenja in smrti, prostori zadnjih krikov in vzdihov umirajočih vojakov. Pogosto so metaforično in metonimično poimenovane kot prostori smrti (rakve, domovi), ob katerih se praviloma pojavlja črna barva s simbolnimi pomeni smrti (črne kasarne, črni domovi, črne rakve) ali pa imajo pridih skrivnosti (skrivnostni prostori), iz njih se širi vonj po smrti in bolezni, okrog njih tavajo osamljene ženske in dekleta, begunke, ki v brezmejni žalosti in obnemelosti iščejo očeta, brata, sina, moža ali fanta. Skratka, barake so prostorski simboli grozljivega umiranja v vojni, razširjajoči se v vseprisotnost trpljenja in smrti, a tudi prostori, ki zbuja nelagodje meščanskim damam. V dnevniku in v pripovedni prozi je Čebokli večkrat razmišljal o človekovem odnosu do živali, o lastnih dvomih in nezaupljivosti do sočloveka. Na več mestih v dnevniku je prišel do spoznanja, da je vojna spremenila človeka v zver, tema razčlovečenja človeka v vojni pa je tudi osrednja tema njegove proze iz prve svetovne vojne.

Jožica Čeh Steger

THE ISONZO FRONT THROUGH THE EYES OF THE SOLDIER AND WRITER ANDREJ ČEBOKLI

SUMMARY

Andrej Čebokli, born in 1893 in Kredo near Kobarid, is among the many poets and writers who found themselves on the Isonzo front or in its hinterland. Among them were Lovro Kuhar, Juš Kozak, Srečko Kosovel, Anton Podbevšek, Robert Musil, Alojzij Res, Julius Kugy, Rudolf Bernreiter, and others. After graduating in 1914, Andrej Čebokli intended to enrol in the Graz University, but with the outbreak of the First World War, he volunteered to join the Austri-

an armed forces in order to financially assist the poor mother who, after her father's death, could hardly survive a large number of families, but also with the thought of new experiences on the battlefield, which would help him overcome physical and mental pain. He reached a flashy military career.

During the First World War, and some time after, Čebokli wrote a diary almost on a daily basis, from June 18, 1916 to March 25, 1919. In terms of its content, this diary is an important historical and literary-historical document. The author describes his experiences, reflections and military plans on the Isonzo and the Russian front, in the hinterland, in military hospitals, etc. In logs, he reveals himself as a man of firm will, as a determined officer of the Austrian armed forces, who can perform the most difficult tasks in the middle of a fire fight and dead comrades, as a critic of the authorities and the state that he is in service of, as well as a sophisticated observer of nature, traits of women and their images. He is also revealed as a refined thinker of moral issues and the fate of the nation. For the year 1917 he predicted the collapse of the monarchy. He is impressed by the May Declaration and the October Revolution.

He embedded similar topics and feelings in his short prose. During his short life, he published about fifteen short fictional essays and prose poems mainly in Catholic journals. In Slovenian literary history, he is mentioned as a representative of Slovenian early expressionism, but until recently he did not receive considerable attention of researchers. As an officer of the Austrian armed forces he experienced various fronts, and in 1916 he was also on the Isonzo front. Due to a severe form of rheumatism, he spent a lot of time in various military barracks. The suffering and dying of soldiers in military hospitals is thus the central theme of his short fictional essays, and in the background of the war, other expressionist topoi are revealed, such as dichotomies on the level of man and woman, body and soul, life and death, silence and cry. A special place is reserved for barracks-inspired short fictional essays (*Smrad, Skrivnostni domovi, Ločeni svetovi, V skrivnostni luči solz, Sonce se smeje nad črnimi rakvami*), in which appear time and time again the motives of the starved, severely sick, dying wounded, the disabled people without legs and arms, the blind, etc. Čebokli's short prose does not provide actual descriptions of the war; on the motive-thematic and style level can be seen the elements of expressionist poetics.

Author: **ČEH STEGER Jožica**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department for Slavic Languages and Literatures

Koroška 160, SI – 2000 Maribor, Slovenia

Title: **THE ISONZO FRONT THROUGH THE EYES OF THE SOLDIER AND WRITER ANDREJ ČEBOKLI**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 18 (2018), No. 2, pp. 587–602, 30 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Isonzo front, Andrej Čebokli, war diary, short prose

Excerpt: In this article are presented Čebokli's diary from the First World War and his short prose, with a special emphasis on the verbalisation of the terrible consequences of the war, especially on the Isonzo front. Andrej Čebokli (1893–1923), a countryman of Gorica, voluntarily enlisted in the Austro-Hungarian armed forces at the beginning of the First World War. He was on various fronts of the First World War and reached a brilliant military career. In 1916 he found himself on the Isonzo front. From the first day of his military service until 1919, he continually wrote a diary, in which he thought about the cruel consequences of the war on the front and in the hinterland, described the beauty of the local landscape, worked literary plans, believed in the near-disintegration of the Austro-Hungarian Empire, and was impressed by the October Revolution.